

УДК 347.78

Ю.А. ЯКИМЕНКО,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У цій статті аналізується підхід до розуміння особливостей об'єктів авторського права у сфері діяльності засобів масової інформації та їх видів, які підлягають правовій охороні за чинним законодавством України.

Ключові слова: об'єкти авторського права, засоби масової інформації, чинне законодавство, літературний твір, аудіовізуальний твір, оригінальні назви, друкарське оформлення, фотографічний твір.

Постановка проблеми. Удосконалення правової науки, як і будь-якої іншої, незривно пов'язане із вдосконаленням її внутрішнього апарату. Тобто в усіх галузях права мають бути чітко окреслені та визначені всі поняття та класифікації, інакше, вони втратять своє призначення та не будуть виконувати свої функції. Якщо ж законодавець не дав визначення певного поняття чи класифікації, то суб'єкт права вимушений звернутися до правової доктрини і використати те, що є загальноприйнятим у теорії права. Внутрішній апарат науки авторського права має певні недоліки. Законодавство України не містить виключного переліку об'єктів, яким надається правовий режим охорони авторським правом.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Різні види об'єктів авторського права в цілому, та об'єктів авторського права у сфері діяльності засобів масової інформації зокрема, тією чи іншою мірою висвітлювались у працях К.О. Афанасьєвої, Г.В. Омельченко, І.В. Зайцевої-Калаур, І.М. Сопілко, О.В. Пономаренко, О. Штефан, О.В. Кудіної та ін. Однак на сьогодні не було здійснено комплексного наукового дослідження об'єктів авторського права у такій специфічній сфері, як засоби масової інформації.

Метою цієї статті є визначення об'єктів авторського права у сфері діяльності засобів масової інформації, їх видів та особливостей.

Виклад основного матеріалу. Авторське право поширюється на твори (літератури, науки, мистецтва), які є результатом творчої діяльності, завершені й незавершені, оприлюднені та неоприлюднені, незалежно від їхнього жанру, обсягу, призначення та мети. Передачі організацій мовлення, що розміщені на території України та здійснюють мовлення за допомогою передавачів, розташованих на цій території, також охороняються авторським правом.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що авторським правом охороняються літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) [1].

Незважаючи на те, що законодавство нашої країни з авторського права не виділяє журналістські твори як окремий об'єкт, вони все одно охороняються, як і твори літератури. Проте однозначно назвати всі продукти журналістської діяльності літературними творами,

на нашу думку, неможливо. Таке твердження впливає з того, що наявність аналізу, позиції автора, використання образів, наприклад, у замітці та нарисі суттєво різняться, а саме це і забезпечує охорона авторським правом.

Але в українському законодавстві відсутній термін «журналістський твір», що і зумовлює суперечки з приводу визнання окремих публікацій об'єктами авторського права.

У теорії публіцистики всі журналістські твори поділяються на три великі жанри: інформаційний, аналітичний та художньо-публіцистичний [6].

Замітка є найпоширенішим твором інформаційного жанру. Для неї характерний невеликий обсяг, стислий виклад подій та відсутність коментарів. Якщо подивитися саме з цього боку, то замітку не можна розглядати як об'єкт, який підлягає охороні авторським правом. Насправді, подання в кількох абзацах інформації в кращому її вигляді потребує чималих зусиль та журналістської майстерності. А тому варто погодитися з думкою О.В. Кудіної, що замітки, які містять в собі авторську позицію у будь-якому її прояві, є об'єктами, що підлягають охороні авторським правом [8, с. 145].

Окрім заміток, значну частку насиченості продукції ЗМІ становлять інформаційні повідомлення. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: «повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації» не є об'єктами авторського права, тобто не охороняються законом [1]. Водночас цей закон не містить визначень самого поняття прес-інформації та літературного або письмового твору, до якого відносять журналістський твір. Ця прогалина у законодавстві не дає можливості однозначно віднести той чи інший журналістський матеріал до літературного твору або ж до звичайної прес-інформації. А відтак межа між цими поняттями, що і визначає долю журналістського твору, часто проводиться суддями із великою часткою суб'єктивізму. Знову ж таки, щоб віднести інформаційне повідомлення до об'єктів, що охороняються авторським правом, треба робити акцент на оригінальному способі вираження повідомлення. Наприклад, у деяких країнах тексти газетної замітки чи переданих новин підлягають авторській охороні, проте, новинний елемент цих повідомлень не охороняється.

Законодавство України в цьому питанні співзвучне із Бернською конвенцією «Про охорону літературних та художніх знаків» та не залишає місця компромісам: повідомлення про новини не охороняються авторським правом.

Іншим поширеним інформаційним жанром публіцистики є репортаж. Він, безсумнівно, охороняється авторським правом, тому що містить авторську позицію. У такому матеріалі журналіст описує події через своє бачення та сприйняття, створює ефект присутності [6].

Якщо розглядати аналітичні жанри, можна без сумніву говорити про те, що всі його підвиди підлягають охороні авторським правом. Різновидами цього жанру є стаття, інтерв'ю, кореспонденція, коментар, бесіда, рецензія, огляд. У кожному із них присутнє авторське «Я», тому що журналіст ділиться з читачем своїми судженнями, думками та прогнозами, переносить акцент з викладу факту на його коментар або інтерпретацію.

Останній жанр, який ми розглянемо, – художньо-публіцистичний, який є найближчим до літературної сфери. Серед об'єктів авторського права «літературні твори публіцистичного характеру», тобто нариси, фейлетони, памфлети, пародії, сатиричні коментарі, епіграми тощо, неодмінно належать до творів, які підлягають охороні авторським правом [6].

Як бачимо, не всі твори можуть отримати авторську охорону. До того ж відсутність у законі визначення деяких понять лише ускладнює віднесення окремих видів журналістських творів до повноцінних об'єктів авторського права.

Якщо говорити про аудіовізуальні твори, то згідно зі ст. 2 ЗУ «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» – це твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, диску для лазерних систем зчитування тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим винятково за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою пев-

них технічних засобів. Видами аудіовізуальних творів є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими [2].

У свою чергу, ст. 1 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» визначає аудіовізуальний твір як частину телерадіопрограми, яка є об'єктом авторського права, має певну тривалість, авторську назву і власну концепцію, складається з епізодів або цілісних авторських творів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними чи звуковими засобами та яка є результатом спільної діяльності авторів, виконавців та виробників [3].

На нашу думку, це визначення слід доповнити, адже, окрім вищесказаного, аудіовізуальний твір призначений для поширення в ефірі за допомогою багатоканального телерадіомовлення, про що і варто зазначити у законі.

Аудіовізуальний твір може складатися як із уже існуючих, так і спеціально створених творів.

Автор самостійних елементів аудіовізуального твору (тексту, музики тощо) зберігає авторське право на свою частину та може вільно використовувати її на власний розсуд. Крім режисера, творчий внесок у створення твору роблять оператори, сценаристи, композитори, актори, художники декорацій, художники по костюмах, музиканти, візажисти, грімери та багато інших людей. Але, як зазначає К. Афанасьєва, не всі вони мають право претендувати за українським законодавством на статус співавторів. Тож, на думку вчених, авторами аудіовізуального твору є:

- режисер-постановник;
- автор сценарію і/або текстів, діалогів;
- автор спеціально створеного музичного твору з текстом або без нього;
- художник-постановник;
- оператор-постановник [8, с. 145–146].

Серед аудіовізуальних творів окремо виділяються телевізійні твори, що є продукцією організацій мовлення – телепередачі, ток-шоу, випуски новин, спеціальні телепроекти. До авторів телевізійного сюжету чи авторської програми належать журналіст, оператор і режисер. Зазвичай майнові права на використання такого твору передаються виробникові або продюсерові. Сам автор залишає за собою право на справедливу винагороду за кожне оприлюднення, публічне виконання, показ, демонстрацію [4, с. 20–21].

Доречним буде торкнутися питання охорони окремих елементів ЗМІ. До таких елементів належать: назва твору, заголовок журналістської статті, назва літературного твору або телепередачі, логотип, кадр, музика й текст, малюнок тощо [8, с. 146].

Найважливішою власністю для засобів масової інформації є назва та логотип. Це супроводжується тим, що з ними пов'язані імідж видання чи каналу, коло постійних читачів, авторів, рекламодавців, рейтинг. Задля того, щоб запобігти плагіату чи крадіжці назви, видання реєструють їх як товарні знаки.

Невід'ємною частиною публікації є заголовок журналістського матеріалу, бо це перше, на що наштовхується читач. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» частина твору (включаючи його оригінальну назву), яка може використовуватися самостійно, є об'єктом авторського права [1].

Охорона назви літературного твору або телепередачі впливають з її оригінальності. «Автор назви, що складається зі звичайних слів, які широко використовуються в загальному вжитку, має право на її недоторканність, але подальше використання цієї назви іншими особами не буде порушенням авторського права», – говорить дослідник цієї проблематики В. Іонас про назви, які не відрізняються оригінальністю [7, с. 44–45].

Не менш важливим об'єктом авторського права у сфері діяльності засобів масової інформації є елементи друкарського оформлення видання та твори дизайну. Автори оформлення видання, безумовно, заслуговують на охорону продукту їхньої праці, тому що популярність видання залежить від його зовнішньої форми. Макет видання належить до об'єктів авторського права, а його розробники мають авторські права на свою роботу.

Проте не всі графічні елементи оформлення підпадають під авторську охорону. Оригінальна назва разом із художньо-графічними елементами є засобом індивідуалізації засобів масової інформації та реєструється як товарний знак. Товарний знак не є об'єктом ав-

торського права, а тому подальше його використання іншими виданнями неможливе [4, с. 23].

З елементами, що належать до оригінальної верстки видання, стилю та графічного оформлення, зовсім інша ситуація. Так, дизайнерські рішення не є новаторськими та використовують у своєму арсеналі вже наявні елементи. Їх вдале поєднання підказує оригінальні рішення під час розробки стилю видання та у верстці. Для оформлення періодичного видання використовуються шрифти, які посідають особливе місце. Раніше (за часів Російської імперії) вони визнавалися об'єктами інтелектуальної власності, а зараз вони є об'єктом промислової власності. Водночас шрифти можуть стати об'єктами авторського права за умови, якщо вони матимуть оригінальну графічну форму та не призначені для тиражування [5].

Як бачимо, законодавство стоїть на варті інтересів розробників дизайну та стилю видання. Хоча права видавців як власників цього періодичного видання і досі залишаються незахищеними. Лише апелюючи до недоброякісної конкуренції з боку тих, хто незаконно використовує елементи друкарського оформлення та дизайну, можна захистити оригінальний дизайн видання.

Законодавство у сфері інтелектуальної власності прагне захистити інтереси авторів та інших творців інтелектуальної діяльності шляхом надання їм певних визначених, обмежених у часі прав, що дозволяють контролювати використання їхньої творчої діяльності. Це стосується і такого об'єкта авторських прав, як фотографія, який потребує детальнішого регулювання у правовій сфері, а також визначення критеріїв правової охорони [10, с. 18].

Згідно зі ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (до якої приєдналася Україна) та п.10 ч.1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії, охороняються як об'єкти авторського права [1]. Але ні в Законі України «Про авторське право і суміжні права», ні в інших міжнародно-правових актах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, немає визначення ні терміна «фотографічний твір», ні «твори, виконані способом, подібним до фотографії». Саме тому судді при вирішенні питань стосовно порушення авторського права на фотографічні твори керуються лише своєю совістю та внутрішнім переконанням. Це є доказом того, що від якості понять юридичної науки залежить якість юридичної практики.

На думку С.А. Судакова, фотографія – це теорія і практика одержання видимого зображення об'єктів на світлочутливих фотографічних, магнітних та інших матеріалах. Тобто це отримання факсимільного зображення на чутливих поверхнях, незалежно від технічного методу (хімічний, електронний чи ін.), що використовується для отримання зображення. Зазвичай більшість дослідників під фотографією розуміють систему науково вироблених способів, що застосовуються в певній сфері для досягнення певних цілей. З такої позиції вищенаведені визначення, хоча і з різним ступенем конкретизації, є вірними, проте вони не можуть бути застосовані до сфери авторського права [9, с. 121].

Група експертів Всесвітньої організації інтелектуальної власності наводить визначення фотографій як нерухомого зображення (фотозображення), що отримується на поверхнях чутливих до світлового та іншого випромінювання незалежно від технічної природи процесу отримання зображення [12, с. 75].

Російський вчений С.А. Сударіков під фотографічним твором розуміє втілені на матеріальному носії за допомогою технічних засобів зображення об'єктів навколишнього світу у певний момент часу, призначені для зорового сприйняття [11, с. 80]. Наразі не існує відмінностей між правовою охороною авторських прав звичайних творів мистецтва та цифрових фотографічних творів, що свідчить про потребу в розмежуванні їх правової охорони.

На нашу думку, «фотографія» та «фотографічний твір» не є синонімами, а тому обсяг цих понять не збігається. Поняття «фотографічний твір» — правова категорія, яка використовується законодавцем у сфері авторського права для означення твору в галузі мистецтва, що на відміну від фотографії характеризується статичністю та утворюється у процесі фотографування.

Ми погоджуємося із ученим С.В. Мазуренко, яка запропонувала таке визначення: фотографічний твір – це зображення матеріального світу, придатне для зорового сприйняття людиною, яке отримується за допомогою технології фотографії (фотографування) або ви-

конується способами, подібними до фотографії, втілюється у будь-яких світлочутливих поверхнях чи будь-яких інших матеріальних носіях і відповідає критеріям новизни та оригінальності [9, с. 123].

На нашу думку, будь-яка ідея чи задум твору повинні бути виражені в об'єктивній формі, фотографічний твір повинен мати свою художню цінність. Мається на увазі, що будь-який задум, ідея, думка тощо мають бути зображені так, щоб інші люди в змозі були сприйняти їх. Якщо говорити про фотографію як об'єкт авторського права, то це можуть бути всі носії фотографічного зображення як негативного, так і позитивного вигляду.

Задля того, щоб уникнути на практиці непорозумінь, пропонуємо вважати об'єктом авторського права тільки оригінальні фотографії, які відповідають таким умовам: вони є оригінальними, новими, мають творчий характер і виражені в будь-якій матеріальній формі. На оригінальність фотографії може впливати багато параметрів, наприклад:

- поза особи, яку фотографують;
- тип освітлення (денне, штучне, лобове, бокове, крапкове, розсіяне тощо);
- ракурс;
- фокусна відстань об'єктива, при варіації якої досягається те чи інше співвідношення різкості об'єктів, які входять в кадр.

Позитивним є те, що передбачається внесення змін до законодавства для введення так званої свободи панорами, тобто можливості вільно відтворювати, у тому числі засобами фотографії, творів, що постійно розташовані в громадських місцях, відкритих для вільного відвідування. Виняток становлять випадки, коли зображення зазначеного твору є основним об'єктом такого використання або зображення твору використовується з комерційною метою [13].

Законодавство України досі обмежується охороною прав лише на фотографічні твори як об'єкти авторського права. Що стосується охорони прав на «нетворчі» фотографії, то це питання в нашому законодавстві ще не врегульоване, хоча потреба в цьому є.

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, ми дійшли висновку, що працівники засобів масової інформації найчастіше стикаються з такими різновидами об'єктів авторського права:

- літературні письмові твори (книги, брошури, статті тощо);
- аудіовізуальні твори;
- оригінальні назви та окремі частини творів;
- елементи друкарського оформлення видання та твори дизайну;
- фотографічні твори, зокрема й виконані способами, подібними до фотографії і твори зображального мистецтва (малюнки, карикатури, шаржі та ін.) тощо.

Відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, інтелектуальна власність належить до пріоритетних сфер, щодо яких здійснюється адаптація законодавства України. Тому вкрай необхідно здійснити детальну класифікацію об'єктів авторського права у сфері ЗМІ, закріпити на законодавчому рівні визначення (дефініції) тих об'єктів, які охороняються нормами авторського права чи позбавлені такої охорони, у разі якщо про них йде мова у законі. Крім того, під час вдосконалення законодавства у цій сфері варто пам'ятати ще й про світову мережу Інтернет, яка є специфічним та особливим джерелом розповсюдження та використання інформації – об'єктів авторського права, але на сьогодні ще не знайшла гідної правової регламентації у чинному законодавстві України.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23 грудня 1993 р. – У редакції від 05.12.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 13. – Ст. 64.
2. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України № 1587-III від 23 березня 2000 р. – У редакції від 01.01.2013 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 24. – Ст. 183.
3. Про телебачення і радіомовлення : Закон України № 3759-XII від 21 грудня 1993 р. – У редакції від 28.07.2013 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 10. – Ст. 43.

4. Авторське право: конспект лекцій / укл. І.В. Шинкаренко. – Красноармійськ: Красноармійський індустріальний інститут державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». – 2010. – 68 с.

5. Вовк О.Б. Проблеми захисту шрифтів як специфічних об'єктів авторського права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vuzlib.org/articles/1303-Проблеми_захисту_шрифтів_як_специфічних_об'єктів_авторського_права/1.html

6. Інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні жанри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=417>

7. Ионас В. Произведения творчества в гражданском праве / В. Ионас. – М., 1972. – С. 44–45.

8. Кудіна О.В. Інтелектуальна власність у сучасних ЗМІ / О.В. Кудіна // Наукові записки Інституту журналістики. – 2007. – Т. 29, жовтень-грудень. – С. 143–152.

9. Мазуренко С. Щодо визначення поняття «Фотографічний твір» у вітчизняній доктрині та законодавстві / С. Мазуренко, Н. Бузовська // Юридичний вісник. – 2013. – № 1. – С. 120–124.

10. Мазуренко С.В. Авторське право на фотографії / С.В. Мазуренко // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – № 42. – С. 12–19.

11. Омельченко Г.В. Проблематика охорони фотографічних творів нормами авторського права / Г.В. Омельченко, Ю.В. Вітковська // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2012. – № 4 (25). – С. 80–84.

12. Омельчук К. До питання про авторські права на фотографії / К. Омельчук // Право України. – 2003. – №4 – С. 75–79.

13. Рекомендації щодо забезпечення правомірності створення та використання фотографічних творів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recfoto.html>

В данной статье анализируется подход к пониманию особенностей объектов авторского права в сфере деятельности средств массовой информации и их видов, которые подлежат правовой охране по действующему законодательству Украины.

Ключевые слова: объекты авторского права, средства массовой информации, действующее законодательство, литературное произведение, аудиовизуальное произведение, оригинальные названия, типографское оформление, фотографическое произведение.

In this article, the authors analyze approaches to understanding of copyright in the sphere of media and species that are subject to legal protection under the current legislation of Ukraine.

Key words: copyrighted media, legislation, literary work, audiovisual work, the original name, printed design, photographic essay.

Одержано 7.11.2013.